

ראש השנה שחל בשבת – נגלה ונסתר

שופר ובזמן הזה שחרב בית המקדש כל מקום שיש בו ב"ד קבוע והוא שיהיה סמוך בא"י תוקעין בו בשבת וכן דעת הר"ז הלוי ז"ל:

ה. רמב"ם הלכות שופר פרק ב הלכה ט

ובזמן הזה שחרב המקדש, כל מקום שיש בו בית דין קבוע והוא שיהיה סמוך בארץ ישראל – תוקעין בו בשבת... ואין תוקעין אלא בפני בית דין (גדול) בלבד... ולמה תוקעין בפני בית דין? מפני שבית דין זריזין הן ולא יבאו התוקעין להעביר השופר בפניהם ברשות הרבים.

ו. ערוך השולחן - אורח חיים סימן תקפח סעיף ט

ואף על פי שזה שאין תוקעין בשבת הוא מדברנן משום גזירה כמ"ש מ"מ גם התורה רמזה לזה שבפ' פינחס [במדבר כט, א] כתיב יום תרועה יהיה לכם ובפ' אמור [ויקרא כג, כד] כתיב זכרון תרועה וזהו כשחל בשבת דאינו אלא זכרון תרועה ולא יום תרועה [גמ' רפ"ד כ"ט:] ועוד יש לזה רמז יותר עמוק דהנה פרשה דשור או כשב באמור נאמרה בשנה השנית ליציאת מצרים לענין שופר דנאמרה פרשה זו אחר מתן תורה ופסח שיצאו ישראל ממצרים חל ביום ה' כדאיתא בשבת [פ"ז:] וממילא שאח"כ בשנה השנית חל ר"ה להיות בשבת דג' של פסח הוא ר"ה כידוע ולכן אמרה התורה בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קדש כלומר דזה הראש השנה יבא לכם בשבת ולכן רק זכרון תרועה ולא יום תרועה וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא דכל דברי חכמים נתונים נתונים המה מפי הקדוש ברוך הוא למשה בסיני וגילה לו מה שיחדשו החכמים:

ז. ביאור המאור לירושלמי מסכת ר"ה פ"ד ה"א – ביאורי הדף (י"ח ע"ב)

כתב בגרעק"א (דו"ח חגיגה מערכה ח ד"ה והנה) דהתוקע בשופר בראש השנה שחל בשבת יצא ידי חובת תקיעת שופר אע"ג דעבר על מה שאסרו חכמים לתקוע בשופר בראש השנה שחל בשבת. ובקונטרס קבא דקשייתא [קושיא צט] תמה על דבריו והעלה שאינו יוצא ידי חובה. ובהגהות חכמת שלמה [אורח חיים סימן תקפה] נקט בפשיטות שאינו יוצא ידי חובה משום מצוה הבאה בעבירה. ועיין שו"ת מנחת יצחק (ח"ב סימן ג) שדן בראיות הקבא דקשייתא הנ"ל.

ובשו"ת משנה הלכות [ח"י"ג סימן צג] כתב שדינו של הגרעק"א תלוי במחלוקת הבבלי והירושלמי בסוגיין, דאליבא דהירושלמי בסוגיין שהעמיד את הפסוק 'זכרון תרועה' בראש השנה שחל בשבת ואילו את הפסוק 'יום תרועה' העמיד בראש השנה שחל בחול, שמעין דס"ל שמצות תקיעת שופר היא דוקא בראש השנה שחל בחול, אך בראש השנה שחל בשבת לא ציונה התורה לתקוע כלל, אלא רק לעשות זכר לדבר, וכיון שכך נמצא שאליבא דהירושלמי אם יעבור אדם ויתקע בשבת אין בכך קיום מצוה כלל, שהרי גילתה התורה בפסוקים אלו שהמצוה היא רק בחול. אך אליבא דהבבלי שדחה דרשא זו וס"ל שמדאורייתא מצוה לתקוע אף בראש השנה שחל בשבת,

א. משנה מסכת ראש השנה פרק ד משנה א

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין, אבל לא במדינה. משחרב בית המקדש התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעין בכל מקום שיש בו בית דין. אמר רבי אלעזר: לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד. אמרו לו: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין. ועוד זאת היתה ירושלים יתירה על יבנה: שכל עיר שהיא רואה ושומעת וקרובה ויכולה לבוא - תוקעין, וביבנה לא היו תוקעין אלא בבית דין בלבד.

ב. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כט עמוד ב

גמרא. מנא הני מילי? אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי חמא בר חנינא: כתוב אחד אומר שבתון זכרון תרועה, וכתוב אחד אומר יום תרועה יהיה לכם. לא קשיא; כאן - ביום טוב שחל להיות בשבת, כאן - ביום טוב שחל להיות בחול. אמר רבא: אי מדאורייתא היא - במקדש היכי תקעין? ועוד: הא לאו מלאכה היא דאצטריך קרא למעוטי, דתנא דבי שמואל: כל מלאכת עבודה לא תעשו - יצתה תקיעת שופר ורדיית הפת, שהיא חכמה ואינה מלאכה. אלא אמר רבא: מדאורייתא מישרא שרי, ורבנן הוא דגזור ביה, כדרבה. דאמר רבה: הכל חייבין בתקיעת שופר, ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים. והיינו טעמא דלולב, והיינו טעמא דמגילה.

ג. תלמוד ירושלמי מסכת ראש השנה פרק ד הלכה א

גמ' ר' אבא בר פפא א"ר יוחנן ורשב"ל הוון יתיבון מקשיי... עבר כהנא אמרין הא גברא רבה דנישאל ליה. אתון שאלון ליה אמר לון כתוב אחד אומר יום תרועה וכתוב אחד אומר זכרון תרועה הא כיצד בשעה שהוא חל בחול יום תרועה בשעה שהוא חל בשבת זכרון תרועה מזכירין אבל לא תוקעין... מעתה אף במקדש לא ידחה תנא באחד לחדש. מעתה אפילו במקום שהן יודעין שהוא באחד לחדש ידחה. תני רשב"י והקרבתם במקום שהקרבות קריבין.

ד. ר"ן (על הרי"ף) מסכת ראש השנה דף ח עמוד א

ונראה מהרב אלפסי ז"ל שהביא מימרות הללו בהלכות שהוא סובר דלא בעינן ב"ד סמוך ונראה שהזיקו לומר כן מדאמרין בגמ' אמרו לו היינו ת"ק איכא בינייהו בי דינא דאקראי והכי פירושו דת"ק סבר בכל ב"ד של ג' תוקעין דהיינו בי דינא דאקראי ור' אליעזר סבר דלא תקן רבן יוחנן בן זכאי אלא דומיא דבית המקדש דהיינו בית הועד שיודעין בקביעא דירחא ושם תוקעין בפני ג' שקדשו את החדש דקדוש החדש בשלשה ואמרו לו סברי דנהי דלא בעי' ב"ד של ע"א כיבנה ב"ד קבוע מיהא בעיא של כ"ג וק"ל כתיב הלכך בב"ד של ג' נמי תוקעין ולפיכך כתב הרי"ף ז"ל בהלכותיו הא דאמר רב הונא ועם ב"ד ובפני ב"ד ועל זה היה סומך לעשות מעשה בדבר שהיו תוקעין בבית דינו בר"ה שחל להיות בשבת. ומיהו משמע דנהי דלא בעינן ב"ד של כ"ג או סמוך ב"ד קבוע מיהא בעינן דהא כתיבנא לעיל דתרתין בעינן בפני ב"ד ובזמן ב"ד וכל ב"ד שאינו קבוע אין לו זמן אבל הרי"ם במז"ל כתב בפרק ב' מהלכות

אלא שאסרו זאת חז"ל משום שבות, נמצא שאם עבר על דבריהם ותקע בשופר מקיים מצוה דאורייתא ואין כח בשבות דרבנן להפקיע מצוה דאורייתא.

100

אלא שיש להעיר שכל זה דוקא לדרכו שהבין שדרשת הירושלמי מהפסוק "זכרון תרועה" היא גילוי שלא נאמרה מצות תקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת, אך לדרך המצפה איתן והפורת יוסף דלעיל נמצא שאף אליבא דהירושלמי מצות שופר נאמרה בכל הזמנים אלא שילפינן מהך קרא שאסור לתקוע בשופר בשבת. וכן לפי מה שדייק הבית שערים [אורח חיים סימן רפה] בדעת הקרבן העדה שאף אליבא דהירושלמי אין איסור תורה בתקיעת שופר בראש השנה שחל בשבת וקראי אסמכתא בעלמא נינהו, נמצא שאף אליבא דהירושלמי יש לו לצאת ידי חובה בתקיעתו בראש השנה שחל בשבת.

105

110

ט. הרש"ש הקדוש - נהר שלום, דף לח עמוד א

ואם חל יום ראשון בשבת נכון לכון בשעת תקיעת שופר סדר הכונה בלא תקיעת שופר.

155

י. קיצור הכוונות (רמח"ל) - ענין המועדים

וכשחל י"ט ראשון של ר"ה או של חג בשבת, שאין תוקעים בשופר וגם אין נוטלים לולב, צריך לכון בכוונותיהם בסדר כמו אם היו עושים המצוה, כי הפעולה נעשית, וביותר כח גם כן, כי השבת גורם. ולפי שחז"ל גזרו שלא לעשות - אין אנו עושים, ודי בכוונה לבד. וצריך לכון בתקיעות דמיושב ודמעומד, וכן בנענוע והקפת הלולב, הכל בסדר שיתבאר למטה בס"ד.

160

יא. רבינו יוסף חיים מבגדד - סוד ישרים, חלק ג, שאלה יב

165

ודע דענין זה שפירשנו שהיו מכוונים חסידים הראשונים שעה אחת קודם ושעה אחת אחר כך בשתיקה באין אומר ואין דברים אין זה חידוש, כי תמצא עתה מנהג החסידים במדרש בית אל בעיר הקדש ירושלים בראש השנה שחל בשבת וביום ראשון של סוכות שחל בשבת, לכון בשתיקה בכל הכוונות של השופר ושל הלולב שמציירים בדעתם כאלו תוקעין מאה קולות וכאלו יש בידם לולב ומיניו ועושים בו נענועים ומכוונים בכוונות הכל כאלו עושים מעשה בידם והוהים בפייהם.

170

יב. מאור ושמש - רמזי ראש השנה

175

תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו. והנה דוד המלך עליו השלום אמר פסוק זה לתקוע שופר בראש השנה, ולא חלק בו אם חל להיות בשבת או בחול. וחז"ל התקינו שלא לתקוע אם חל ראש השנה להיות בשבת, שמא יעבירו ארבע אמות ברשות הרבים. ועדיין אין זה מספיק קצת לבטל עבור זה מצוה של תורה... ומסתמא היו להם גם טעם כמוס על פי סוד.

180

והענין הוא, דכל מגמת עבודתנו בימים הנוראים אלו להעלות המלכות שמים שיתגלה מלכותו יתברך במהרה על כל העולמות... וכדי לתת עצות בנפשנו צוה לנו הקדוש ברוך הוא לתקוע בשופר ביום הזה כדי לערבב הסטרא אחרא... שהענין השופר הוא שהוא קול פשוט בלא חיתוך הדיבור... ועל ידי קול פשוט שיוצא מן השופר - נתעורר עולם המחשבה שאין בו דיבור, ואין שום מלאך ושרף יודעים עד מה... ועל ידי זה נתערבב השטן ונחלש הסטרא אחרא... ונתגלה הלבנונית עליון - הרחמים הגדולים על כנסת ישראל.

185

והנה בימות החול שאז עת התגברות הדינין והסטרא אחרא, צריכים אנו להתמקם על ידי השופר... אבל בשבת קודש לית שולטנא אחרא בכולהו עלמין... ואין להסטרא אחרא שום ממשלה לקטרג בשבת קודש, והלבנונית עליון מאיר לכל העולמות. לזה אין מן הצורך לתקיעת שופר בשבת קודש, שגם בלא שופר נתערבב ונחלש כח הסטרא אחרא... ומה שאנו פועלים בימי השבוע על ידי השופר - יכולים לפעול בשבת קודש בלא שופר כנ"ל.

190

195

וטעם זה נרמז בפסוק הנ"ל, כי הראשי תיבות של תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו הן למפרע שבת חלב... ורצה לומר אם הוא בשבת קודש - מאיר הלבנונית עליון מעצמו מגודל קדושת שבת, ואין מן הצורך לתקוע בשופר.

200

ח. שו"ת תורה לשמה, סימן תלו

ר"ה שחל להיות בשבת שאין תוקעין א"כ איך נעשה למעלה כל התיקונים.

115

שאלה: בזה"ז כשחל ראש השנה בשבת דאין תוקעין משום גזרה שמא יעבירו ד"א בר"ה = ד' אמות ברשות הרבים וכן ה"ה כשחל יום ראשון דסוכות בשבת שאין נוטלין לולב ואף על פי שהוא מ"ע מן התורה איך משום גזרה דשמא יעביר ד"א בר"ה יבטלו חז"ל מ"ע מן התורה והלא אין ודאי נדחה מפני הספק ובעלמא אמרינן אתי עשה ודחי ל"ת וכאן העשה נדחה מפני ספק של ל"ת דילמא יעביר ועוד רצינו לידע מאחר דעל ידי מ"ע של תקיעת השופר נעשה הנסירה ונתקן הפנימיות א"כ כשחל ר"ה בשבת במה נתקן ונעשה כל דברים הנעשים ע"י תקיעת שופר למעלה וכן בענין נטילת לולב שהוא המשכת החסדים דבר יום ביומו במה יהיה המשכת החסדים אותו היום. יורנו המורה לצדקה ושכמ"ה.

120

125

תשובה: הטעם דשמא יעבירו ד"א בר"ה לא אמרו רז"ל אלא בשביל לעשות טעם פשטי ונגלה לגזרתם לפני המון ישראל כדי שתתקבל גזרתם אצל כל אדם ולא תהיה גזרה שאין בה טעם אך אין זה עיקר הטעם שלהם אלא העיקר הוא מפני שהם ידעו ברוח קדשם שהתיקון הנעשה ע"י מצות אלו ביום זה הנה כאשר חל יום זה בשבת הנה הוא נעשה מאיליו מכח קדושת השבת ואין צריך לעשותו על ידינו לכן בעבור כבוד שבת תקנו שלא לתקוע (יום) [ביום] זה ולא יטלו לולב להורות שהתיקון של המצות האלה הוא נעשה מאיליו ע"י קדושת השבת אך זה הטעם הוא סוד ונסתר ולא יספיק להמון ישראל ולכן הוכרחו לעשות טעם אחר לגזרתם והוא שמא יעבירו ד"א בר"ה ומאחר שהם מוכרחים לגלות זה הטעם על כן במקדש דלא שייך זה הטעם דשמא יעביר ד"א תוקעין וכן במקום שיש סנהדרין של כ"ג שהם סנהדרין קטנה ג"כ תוקעין משום דבפני ב"ד לא שייך טעם זה ולעולם עיקר הטעם הוא משום דהתיקונים הנעשים ע"י מצוה זו הם נעשים מאליהם מכח תוספת קדושת השבת וכל זה בחלק המעשה אבל בחלק הדיבור גם כשחל בשבת אנחנו מקיימים המצוה כי חלק הדבור של מצות תקיעת שופר מתקיים ע"י פרשת המפטיר שקורין יום תרועה יהיה לכם וגם ע"י הפסוקים שמזכירין בתפילת מוסף וכן כשחל יום ראשון של סוכות בשבת אנחנו מקיימים חלק הדיבור של מצות לולב ומינינו בפרשה שקורין בס"ת שאומרים פסוק ולקחתם לכם ביום הראשון וכו'. והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי. כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו

150